

NHÌN LẠI LÀN SÓNG THỨ TƯ ĐẠI DỊCH COVID-19 TẠI THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH: BÀI HỌC KINH NGHIỆM VÀ KHUYẾN NGHỊ CHÍNH SÁCH

TS. TRẦN VĂN HUẤN^(*)
ThS. NGUYỄN HỮU HOÀNG^(**)

Ngày nhận bài: 26/10/2022 Ngày thẩm định: 30/10/2022 Ngày duyệt đăng: 05/01/2023

Tóm tắt: Đại dịch COVID-19 vẫn chưa thể xác định thời điểm kết thúc. Hậu quả mà nó mang lại đối với nhân loại và Việt Nam thực sự nghiêm trọng và lâu dài. Những bài học từ thực tiễn phòng, chống đại dịch, nhất là làn sóng thứ tư để khắc phục hậu quả của nó và ứng phó với các rủi ro xã hội mới đến nay vẫn còn nguyên giá trị. Bài viết đúc kết năm bài học kinh nghiệm và bốn khuyến nghị chính sách để lãnh đạo Thành phố, các cơ quan hữu quan nghiên cứu, xem xét như một kênh phản biện, tư vấn trong quá trình phòng, chống COVID-19 trong giai đoạn “bình thường mới” cũng như ứng phó với các thách thức toàn cầu khác trong tương lai.

Từ khóa: Bài học kinh nghiệm, COVID-19, khuyến nghị chính sách, Thành phố Hồ Chí Minh

1. Đặt vấn đề
Theo dữ liệu từ Tổ chức Y tế thế giới (WHO), đến ngày 24/11/2022, thế giới có hơn 638,1 triệu ca nhiễm, trong đó hơn 6,6 triệu ca tử vong do đại dịch COVID-19⁽¹⁾. Từ khi xuất hiện đến nay, Việt Nam đã có hơn 11,5 triệu ca nhiễm và 43,2 nghìn ca tử vong⁽²⁾. Làn sóng thứ tư bùng phát từ cuối tháng 4/2021 do các biến chủng mới của COVID-19 đã tác động nặng nề, gây khủng hoảng nghiêm trọng đến kinh tế - xã hội của hơn 13 triệu người dân và cộng đồng doanh nghiệp Thành phố Hồ Chí Minh. Địa phương này là nơi có số ca mắc COVID-19 cao nhất thời điểm đó, với hơn 251 nghìn ca nhiễm, chiếm hơn 50% số ca nhiễm toàn quốc; 10.320 ca tử vong, chiếm hơn 75% số ca tử vong cả nước⁽³⁾.

Những tháng gần đây, số ca mắc và tử vong do COVID-19 toàn cầu có xu hướng giảm và theo Tổng Giám đốc WHO thì sự kết thúc đại dịch đã “trong tầm mắt” của chúng ta dù chưa xác định rõ thời điểm⁽⁴⁾. Trong khi đó, nước ta đã và đang bước vào giai đoạn thích ứng an toàn, linh hoạt, kiểm soát hiệu quả COVID-19, triển khai thực hiện hàng loạt các chính sách phục hồi và phát triển kinh tế - xã hội. Việt Nam là quốc gia được cộng đồng quốc tế ghi nhận đạt được những thành tựu chống dịch tốt nhất, “đi sau nhưng về trước” trong chiến dịch lịch sử tiêm chủng vắc xin phòng, chống COVID-19 cho toàn dân, diện mạo kinh tế - xã hội đang có dấu hiệu phục hồi, tăng trưởng lạc quan. Tuy vậy, từ hậu quả nặng nề và toàn diện do đại dịch, những bài học kinh nghiệm, hàm ý chính sách ứng phó rủi ro toàn cầu do COVID-19, nhất là làn sóng thứ tư tại Thành phố Hồ Chí Minh vẫn còn nguyên giá trị, cả trong giai đoạn hiện nay và cho các tình huống khủng hoảng phức tạp sắp tới.

^(*) và ^(**) Học viện Chính trị khu vực II, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh

2. Một số bài học kinh nghiệm trong ứng phó với COVID-19 của Thành phố Hồ Chí Minh

Thứ nhất, bài học về tính kịp thời trong nhận định, phân tích diễn biến dịch bệnh để có quyết sách ứng phó cần thiết cho khủng hoảng

Theo dõi diễn biến dịch bệnh trong làn sóng thứ tư để thấy Thành phố mất đến hơn 30 ngày được xem là “thời gian vàng” chống dịch (từ ngày 29/4 đến ngày 30/5/2021) mới có thể đưa ra quyết định giãn cách xã hội theo Chỉ thị số 15/CT-TTg ngày 27/3/2020 của Thủ tướng Chính phủ về quyết liệt thực hiện đợt cao điểm phòng, chống dịch COVID-19 và Chỉ thị 16/CT-TTg ngày 31/3/2020 của Thủ tướng Chính phủ về thực hiện các biện pháp cấp bách phòng, chống dịch COVID-19 tại một số quận, phường khi số ca bệnh trong cộng đồng đã tăng đến 157 lần (với nhiều ca nhiễm biến chủng Alpha, Delta). Thời điểm này, nếu khả năng dự báo và ra quyết định kịp thời, hữu hiệu và quyết liệt hơn có lẽ sẽ giúp hệ thống chính trị Thành phố ứng phó chủ động hơn với đại dịch. Tất nhiên, mục tiêu này không đơn giản bởi rủi ro do COVID-19 chưa có tiền lệ, là vấn đề toàn cầu và sự chậm trễ này hoàn toàn có thể lý giải được. Thời điểm đó, hệ thống chính trị Thành phố phải đối diện với hàng loạt thách thức, sự khó đoán về mức độ nguy hiểm và tốc độ lây lan của biến chủng mới. Biến thể Delta lần đầu tiên được phát hiện ở làn sóng thứ hai đại dịch tại Ấn Độ vào khoảng tháng 4/2021⁽⁵⁾ nhưng mãi đến ngày 21/6/2021, các cơ quan chức năng của WHO mới công bố trong một cuộc họp báo về khả năng “gây tử vong cao hơn, khả năng lây truyền nhanh hơn” của biến chủng này⁽⁶⁾. Như vậy, không riêng Việt Nam, các cơ quan y tế quốc tế cũng lúng túng và bị động trong trường hợp này.

Thực tế này đã đặt ra bài học về tính kịp thời trong phân tích, đánh giá và phản ứng chính sách trong tình huống khủng hoảng. Đề thích ứng với giai đoạn mới của đại dịch và các rủi ro toàn cầu tương tự, bài học này hàm ý cần thiết

phải có nguồn thông tin nhanh chóng, chính xác cùng với bộ dữ liệu đủ “lớn” để quá trình phân tích chính sách chuẩn, chính xác, thu thập nhanh, tự động và có độ chính xác cao. Từ đó, cung cấp căn cứ giúp Thành phố xác định chính xác thời điểm và đưa ra hệ thống giải pháp chính sách, ứng phó tương ứng tình hình với sai số thấp nhất nhưng tính chủ động, hiệu quả lại cao nhất. Hiện nay, việc xuất hiện ngày càng nhiều các biến thể mới của COVID-19 kháng vắc xin và các loại dịch bệnh có tính toàn cầu mới như đậu mùa khi, sốt xuất huyết, cúm mùa,... khiến bài học này vẫn còn nguyên giá trị.

Thứ hai, bài học về chỉ đạo, điều hành hệ thống, linh hoạt, quyết liệt, dứt khoát, sâu sát bám chắc thực tiễn

Hệ thống chính trị Thành phố đã phản ứng chính sách trên thực tế khá toàn diện, bao quát ở nhiều lĩnh vực thể hiện ở số lượng văn bản chính sách⁽⁷⁾, thời điểm ban hành và độ bao phủ, đối tượng điều chỉnh. Thành phố cũng đã huy động được sức mạnh tổng thể của cả hệ thống chính trị từ cấp Thành phố đến cấp cơ sở và dưới cơ sở (thiết chế tự quản nhân dân như khu phố, tổ dân phố, ấp, tổ tự quản,...), từ khu vực công đến khu vực phi nhà nước, thiết chế nhà nước đến phi nhà nước, nhấn mạnh trách nhiệm của cấp ủy Đảng, người đứng đầu hệ thống chính trị các cấp trong ứng phó với đại dịch. Tư duy này còn thể hiện ở việc kết nối cấp độ liên vùng tạo nên sự nhịp nhàng, đồng bộ trong thực hiện các giải pháp phòng, chống dịch. Điều này giúp tránh tư duy cục bộ địa phương, “việc ai nấy lo” của một số tỉnh, thành vừa qua. Việc thiết lập, kết nối vành đai xanh, hành lang xanh trong vận tải và hình thành vùng cung cấp lương thực thực phẩm, vùng sản xuất oxy; viện trợ nguồn lực y tế; đón người dân từ Thành phố về các tỉnh, thành khác,... là những bài học đắt giá về tư duy hệ thống trong giải quyết khủng hoảng.

Ngoài ra, một quan điểm có tính phương pháp luận trong chống dịch cần được đúc kết là “chống dịch theo thực tiễn phát sinh”, theo “tình hình thực tiễn trên từng địa bàn”, “bám sát thực tiễn” vốn đã được lãnh đạo Đảng, Nhà nước và

lãnh đạo Thành phố nhiều lần nhấn mạnh, kết luận tại các cuộc họp, hội nghị. Thành phố nhiều lần nhấn mạnh “khẩn trương - thần tốc - quyết liệt - đồng bộ - chủ động”, “đi từng ngõ, gõ từng nhà, rà từng đối tượng”. Điều này khắc phục tư duy cào bằng, “dàn ngang”, “đồng đều” khi triển khai chiến lược chống dịch ở các vùng dịch (do thiếu sâu sát thực tế) và phải được coi như giải pháp tốt, tiết kiệm nguồn lực. Bài học này giúp chống tư tưởng “bàn giấy” trong ban hành chính sách và cũng là nguyên tắc để đảm bảo thực hiện mục tiêu kép “vừa chống dịch vừa phát triển sản xuất” và nay là thích ứng linh hoạt với đại dịch cũng như các khủng hoảng tương tự.

Thứ ba, bài học về tạo sự đồng thuận xã hội, biết dựa vào dân và huy động nguồn lực tổng thể

Sinh thời, Chủ tịch Hồ Chí Minh từng nhấn mạnh: “Đoàn kết là một lực lượng vô địch của chúng ta để khắc phục khó khăn, giành lấy thắng lợi”⁽⁸⁾, “Không đoàn kết thì suy và mất. Có đoàn kết thì thịnh và còn. Chúng ta phải lấy đoàn kết mà xoay vần vận mệnh, giữ gìn dân tộc và bảo vệ nước nhà”⁽⁹⁾. Trong nhiều bài phát biểu, thư động viên của lãnh đạo Thành phố đều sẽ chia cho sự khó khăn của người dân, mời người dân ở lại Thành phố để tiêm vắc xin và kêu gọi sự ủng hộ, đồng thuận toàn xã hội cho các chính sách mà Thành phố đã và đang triển khai quyết liệt. Dù cuộc sống người dân, cộng đồng doanh nghiệp hơn 90 ngày giãn cách xã hội theo Chỉ thị số 10, 11 của Thành phố và Chỉ thị số 15, 16 của Thủ tướng gặp rất nhiều khó khăn, thiếu thốn, vất vả nhưng cả xã hội vẫn giữ niềm tin.

Kết quả chống dịch của Thành phố còn phải nhấn mạnh đến bài học dựa vào dân, “khơi sức dân” và huy động nguồn lực xã hội. Hơn 6000 tình nguyện viên là nhân viên y tế, 11.177 chiến sĩ, bác sĩ, bộ đội thuộc Bộ Quốc phòng và các quân khu chi viện cho thành phố; hàng chục nghìn tình nguyện viên là đoàn viên, thanh niên, hội viên từ các tổ chức chính trị - xã hội, thành viên tổ chức tự quản, tổ chức tôn giáo, tổ chức xã hội, bác sĩ

về hưu, lương y, sinh viên, người dân,... tự nguyện tham gia hỗ trợ các công việc khác nhau trong phòng, chống dịch; hàng chục nghìn tỉ đồng được người dân, doanh nghiệp, địa phương trong cả nước ủng hộ vào Quỹ phòng, chống COVID-19 của Thành phố.

Đặc biệt, cuối tháng 7/2021 và đầu tháng 9/2021, trong lúc đại dịch đang diễn biến phức tạp, Chủ tịch Ủy ban nhân dân Thành phố Hồ Chí Minh đã ký quyết định thành lập “*Tổ tư vấn chính sách phòng, chống dịch COVID-19 và phục hồi kinh tế*” và *Ban Chỉ đạo xây dựng kế hoạch phòng, chống dịch COVID-19 và phục hồi kinh tế*. Các cơ quan này gồm nhiều thành viên là các chuyên gia hàng đầu thuộc lĩnh vực y khoa, chính sách, kinh tế, luật, quản lý,... đến từ đại học, viện nghiên cứu lớn, như Đại học Luật Thành phố Hồ Chí Minh, Đại học Kinh tế - Luật, Đại học Fulbright Việt Nam, Đại học Y dược Thành phố Hồ Chí Minh, Viện Nghiên cứu phát triển,... Ngoài ra, người đứng đầu Đảng bộ Thành phố nhiều lần khẳng định “*tôn trọng ý kiến chuyên gia, nhà khoa học*”⁽¹⁰⁾, tin tưởng “*giao cho các cơ quan nghiên cứu như đội ngũ khoa học, y bác sĩ, xã hội học, tâm lý học... nghiên cứu tất cả những vấn đề liên quan đến con người và môi trường sống trong bối cảnh có dịch*”⁽¹¹⁾, tổ chức gặp gỡ trực tiếp với các chuyên gia, nhà khoa học để lắng nghe ý kiến độc lập, góp thêm phương pháp vào chiến lược chống dịch của Thành phố. Đây là bài học có giá trị trong cuộc chiến chống COVID-19 và các thách thức an ninh con người và an toàn xã hội thời gian tới ở nước ta.

Thứ tư, bài học về năng lực quản trị hiện đại, quản trị số, trong đó sức mạnh công nghệ thông tin là không thể xem nhẹ

Lãnh đạo Chính phủ và Thành phố đều nhấn mạnh và quan tâm đến yếu tố công nghệ trong công tác phòng, chống COVID-19, chẳng hạn yêu cầu thực hiện “*5K + vắc xin + thuốc + công nghệ và các biện pháp khác*”. Thành phố đã nỗ lực nghiên cứu, cho ra đời nhiều sản phẩm công nghệ hiện đại “*Made in HoChiMinh city*” phục vụ đắc lực cho công tác thông tin tuyên

truyền, vận động người dân tiếp cận, thực hiện tốt các chính sách chống dịch của Thành phố nhanh và chính xác nhất: Kênh tư vấn chăm sóc sức khỏe phòng, chống dịch qua Cổng thông tin 1022/Zalo 1022; Website, Zalo kết nối nhu cầu người khó khăn với mạng thường quân/tương trợ người khó khăn (Zalo Connect); Livestream: “Dân hỏi - Thành phố trả lời” (trên Fanpage Trung tâm Báo chí Thành phố lúc 20 giờ hằng ngày); ứng dụng hỗ trợ tìm giường oxy, máy thở trực tuyến (app Oxy247),...

Để phát huy tối đa các bài học chính sách về công nghệ, Thành phố cần chú ý: (i) xóa bỏ bất bình đẳng trong sở hữu, tiếp cận và sử dụng thiết bị điện tử, internet và mạng xã hội để truy cập thông tin của người dân ở khu vực nông thôn, nhóm yếu thế...; (ii) Nên liên thông, kết nối các nền tảng công nghệ chống dịch của Thành phố vào cơ sở dữ liệu chung quốc gia tránh tản mạn, rời rạc, chồng chéo và gây phiền toái cho người dân, chẳng hạn nên liên thông dữ liệu mã quét QR-Code giấy đi đường điện tử với hệ thống khai báo y tế ứng dụng Bluezone, NCOVI, Vietnam Health Declaration bản; dữ liệu tiêm chủng với sổ sức khỏe điện tử và hộ chiếu vắc xin,... (iii) Đa dạng sản phẩm, bảo đảm thân thiện, dễ tiếp cận phục vụ yêu cầu ngày càng phong phú, phức tạp phòng, chống dịch như hệ thống Telehealth, thiết bị điện tử đeo tay, robot hoặc trí tuệ nhân tạo (AI),... dựa trên nền tảng hạ tầng viễn thông đủ mạnh, bao phủ, kết nối thuận tiện qua Bluetooth, 4G, 5G, GPS; (iv) Tăng cường đấu tranh, xử lý kịp thời hành vi vi phạm trên không gian mạng, thông tin xấu độc, xuyên tạc, kích động,... liên quan công tác chống dịch của Thành phố.

Thứ năm, bài học về phát huy và khai thác tối đa yếu tố truyền thống, bản sắc và người Nam Bộ; tinh “cộng tính văn hóa” trong văn hóa bản địa vùng

Những tín hiệu tích cực trong phòng, chống COVID-19 thời gian gần đây đã khẳng định truyền thống, bản sắc của quân và dân Thành phố là yếu tố quan trọng trở thành bài học chính sách đắt giá. Đây là một trong những cái nôi “xé

rào” trong đổi mới tư duy, cung cách quản lý của cả nước, về tính khí “hào hiệp” - “Thành phố vì cả nước”... ần sâu trong nếp nghĩ, lối sống, cách làm đã hợp thành sức mạnh văn hóa, nội lực cộng hưởng tích cực với hệ thống chính sách quyết liệt, đồng bộ của Thành phố. Thành phố trong làn sóng thứ tư COVID-19 “mỗi gia đình như một pháo đài”, mỗi người dân như “một chiến sĩ” để cùng chống giặc COVID-19 chẳng khác gì những năm tháng hào hùng chống ngoại xâm, giải phóng miền Nam, thống nhất đất nước. Hàng loạt sáng kiến, kinh nghiệm hiệu quả trong chống dịch như “tháp điều trị 5 tầng”, “siêu thị 0 đồng”, “ATM gạo”, trạm y tế lưu động, huy động chuyển đổi xe taxi thành xe cấp cứu, biển công năng khu tái định cư, chung cư chưa người ở thành nơi cách ly, điều trị COVID-19; tinh thần “tình làng nghĩa xóm”, “nhường cơm sẻ áo”, “Thành phố vì cả nước” “cả nước hướng về Thành phố”,... đều phản ánh sức mạnh văn hóa, truyền thống của địa phương, là “vốn xã hội” hữu hiệu trong phòng, chống đại dịch và ứng phó với các tình huống bất trắc.

“Cộng tính văn hóa” (hợp trội văn hóa) cũng cần được bàn luận trong trường hợp này. Đây chính là sự pha trộn văn hóa Tam giáo (Nho giáo, Lão giáo, Phật giáo) và cả văn hóa nội sinh ở vùng đất hơn 300 năm khai khẩn để hình thành nên tư duy độc đáo, sáng tạo, lối sống chuộng hài hòa, dễ thích nghi mà chính trong đại dịch các giá trị “hợp trội” ấy giúp mỗi người dân “chống lại sự phủ nhận tính nghiêm trọng của đại dịch, trong việc áp dụng biện pháp sách cộng đồng và thực thi quy tắc cách ly”⁽¹²⁾. Từ đó, hình thành tinh thần lạc quan, dễ chấp thuận và tuân thủ tự nguyện hơn đối với các quyết định về giãn cách xã hội, phong tỏa và hạn chế đi lại vốn rất bất tiện và không dễ dàng được chấp nhận trong văn hóa phương Tây khi mà tự do cá nhân vốn rất được coi trọng. Nhiều nghiên cứu quốc tế gần đây cho thấy, chính bản sắc văn hóa mà cụ thể là thông qua sinh hoạt tôn giáo, thực hành tín ngưỡng, “lòng từ bi”, “lòng nhân ái” là một hợp phần mang đến cho con người nhiều

liệu pháp giải quyết khủng hoảng tinh thần và sự tiêu cực của sức khỏe tâm thần mà COVID-19 là một phép thử. Một vùng đất giàu văn hóa, tín ngưỡng, tôn giáo đa dạng, gắn chặt trong tâm thức người dân Nam Bộ nay trong khủng hoảng lại trở thành “nguồn lực tinh thần cung cấp một khung hiểu biết về các vấn đề thông thường, chẳng hạn như bệnh tật, cái chết và mất mát. Điều này giúp họ dễ tiếp thu những vấn đề đó”⁽¹³⁾, trở thành “một biến xã hội hỗ trợ không chính thức giúp con người hòa nhập suy nghĩ và vượt qua khủng hoảng cá nhân”⁽¹⁴⁾.

3. Một số khuyến nghị chính sách đối với Thành phố Hồ Chí Minh

Một là, Thành phố nên tiến hành tổng điều tra về tác động toàn diện của đại dịch và làn sóng thứ tư đại dịch đến các lĩnh vực kinh tế - xã hội

Hiện nay, Trung ương và Thành phố chưa có cuộc điều tra quy mô quốc gia, cấp thành phố để có cơ sở dữ liệu chính thức, chính thống, đa chiều (trừ các cuộc nghiên cứu của các tổ chức phi chính phủ, cơ quan Liên hợp quốc tại Việt Nam,...) về tác động đa chiều của đại dịch đến các nhóm xã hội, lĩnh vực kinh tế - xã hội. Việc thiếu dữ liệu đủ độ lớn, toàn diện và tin cậy khiến các quyết định chính sách dễ chủ quan và kém hiệu quả. Do vậy, các phản ứng chính sách kinh tế - xã hội tiếp theo của Thành phố cũng như các tư vấn của Tổ tư vấn, Ban Chỉ đạo đối với lãnh đạo Thành phố cần dựa trên kết quả điều tra và bộ dữ liệu đủ lớn.

Hai là, tiếp tục thực hiện tốt các chính sách an sinh xã hội với cách tiếp cận bao trùm và bền vững

Khi Thành phố triển khai Nghị quyết số 43/2022/QH15 ngày 11/01/2022 của Quốc hội về chính sách tài khóa, tiền tệ hỗ trợ Chương trình phục hồi và phát triển kinh tế - xã hội và Nghị quyết số 11/NQ-CP ngày 30/01/2022 của Chính phủ về Chương trình phục hồi và phát triển kinh tế - xã hội sau đại dịch **cần lưu ý một số điểm** sau:

- Cần tiếp tục tập trung thực hiện chính sách an sinh xã hội và triển khai thêm các gói chính sách xã hội mới với nguồn lực đủ mạnh và độ

bao phủ “lưới an sinh” đủ rộng đến các nhóm xã hội, nhất là nhóm yếu thế, dễ bị tổn thương chịu tác động nặng nề bởi đại dịch về sinh kế như người già, phụ nữ, hơn 2,200 trẻ em mồ côi do đại dịch⁽¹⁵⁾, lao động phi chính thức, dân nhập cư nhằm tăng cường cơ hội tiếp cận dịch vụ xã hội căn bản cho các nhóm xã hội theo nguyên tắc “không ai bị bỏ lại phía sau”; kiên quyết tránh tiêu cực, những nhiễu và trục lợi trong thực thi chính sách. Theo chuyên gia Kinh tế trưởng của Ngân hàng phát triển Châu Á (ADB): “Người nghèo và người dễ tổn thương bị ảnh hưởng nặng nề nhất bởi COVID-19 và trong khi các nền kinh tế đang phục hồi, rất nhiều người có thể nhận thấy rằng việc thoát nghèo thậm chí còn khó khăn hơn trước kia. Các chính phủ trong khu vực cần tập trung vào khả năng chống chịu, đổi mới sáng tạo và tính bao trùm để cung cấp cơ hội kinh tế đồng đều hơn và sự dịch chuyển xã hội lớn hơn cho tất cả mọi người”⁽¹⁶⁾.

- Ngoài chính sách ngắn hạn, Thành phố cần hướng đến chính sách dài hạn để giải quyết an sinh xã hội như việc làm “bền vững”, đào tạo nghề, chuyển đổi nghề gắn với bối cảnh số; đẩy mạnh kết nối phát triển liên vùng, nội vùng gắn với thực hiện 03 chương trình mục tiêu quốc gia đến năm 2030 để tránh di cư tự do ồ ạt vào các đô thị lớn như hiện nay.

Ba là, chú trọng đầu tư phát triển hệ thống y tế dự phòng và bệnh viện tuyến cơ sở, bệnh viện vệ tinh

Trải qua đại dịch đã khẳng định tầm quan trọng của y tế dự phòng cấp độ quốc gia và chính quyền địa phương. Việc đầu tư nâng cấp năng lực khám chữa bệnh, cơ sở vật chất, trang thiết bị của các cơ sở y tế cấp cơ sở, bệnh viện vệ tinh có ý nghĩa giải tỏa áp lực đáng kể trong tình huống khẩn cấp như thiên tai, dịch bệnh bất ngờ. Làm tốt điều này để cải thiện thu nhập để y, bác sỹ, nhân viên y tế an tâm công tác, gắn bó lâu dài. Thực tế, trong 06 tháng đầu năm 2022, Thành phố có 2.145 viên chức lĩnh vực này xin nghỉ việc⁽¹⁷⁾ vì vậy việc hiện đại hóa hệ thống y tế, y tế dự phòng là yêu cầu cần thiết.

Bốn là, Trung ương và Thành phố cần có sự mở rộng đa hướng, đầu tư thích đáng cho các nghiên cứu cơ bản, lĩnh vực khoa học xã hội và nhân văn

Các dự án này nhằm tìm kiếm giải pháp hữu hiệu, tập trung phân tích, đưa ra khuyến nghị chuyên sâu, quan tâm hơn đến từng nhóm xã hội cụ thể, thậm chí giải quyết các góc khuất ở phạm vi hẹp khác trong đời sống xã hội trong và hậu khủng hoảng. Các vấn đề này tưởng chừng nhỏ, không quan trọng, dễ bị phớt lờ hay bỏ qua trong các chương trình nghị sự nhưng lại có ảnh hưởng đến sự phát triển lâu dài, bền vững của Thành phố và cả nước. Nghiên cứu về giải pháp trị liệu và vượt qua đại dịch (hoặc tình huống tương tự) dựa vào đặc tính tâm lý, xã hội, “hợp trội” văn hóa vùng; vai trò và sức mạnh tích cực của yếu tố tôn giáo, tín ngưỡng tốt đẹp của vùng và dân tộc... trong giải tỏa khủng hoảng tinh thần, qua đó giúp ứng phó và vượt qua đại dịch⁽¹⁸⁾; mô hình thành công và bài học chính sách của các quốc gia phòng, chống dịch COVID-19; hiệu quả từ các liệu pháp cổ truyền - dân gian bên cạnh y học hiện đại; biến động về đời sống của các gia đình có thanh thiếu niên mồ côi hậu đại dịch, sinh kế các gia đình trẻ, gia đình nhập cư, nhóm lao động phi chính thức,... Hàm ý này không chỉ có ý nghĩa đối với tình huống từ COVID-19, mà còn là cách dự phòng, ứng phó hữu hiệu với các rủi ro quốc gia, toàn cầu khác mà nhân loại đã, đang và sẽ đối diện.

4. Kết luận

Làn sóng thứ tư đại dịch COVID-19 cùng với các biến thể mới bùng phát cuối tháng 04/2021 ở Thành phố Hồ Chí Minh đã tác động nghiêm trọng, lâu dài đến kinh tế - xã hội. Bài viết đã tập trung biện luận và đưa ra năm bài học chính sách và bốn khuyến nghị để lãnh đạo Thành phố và các bên liên quan xem xét. Bài học chính sách và khuyến nghị này không chỉ là gợi ý để góp phần giải quyết các vấn đề do COVID-19, mà còn cần

thiết để sẵn sàng ứng phó trước các vấn đề mới của nhân loại, đe dọa an ninh con người và an toàn xã hội □

(1) và (2) WHO, “WHO Coronavirus Dashboard”, <https://covid19.who.int/region/wpro/country/vn>, ngày 24/11/2022

(3) Bộ Y tế, *Trang tin về dịch bệnh viêm đường hô hấp cấp COVID-19*, <https://ncov.moh.gov.vn/>, ngày 05/9/2021

(4) Hồng Vân, *Tổng Giám đốc WHO: Số ca chết xuống thấp, ngày kết thúc đại dịch COVID-19 đến gần*, <https://tuoitre.vn>, ngày 10/10/2022

(5) Krause, N. Religion, Aging, and Health, “Current Status and Future Prospects”, *J. Gerontol. B Psychol. Sci. Soc. Sci.* 52B, 1997

(6) VNVC, *Biến thể Delta là gì? Triệu chứng và vì sao lây nhanh tại Thành phố Hồ Chí Minh?*, <https://vnvc.vn>, ngày 05/9/2021

(7) Tổng hợp từ nhiều nguồn cho thấy, từ tháng 4/2021 đến 9/2021, Thành ủy đã ban hành 02 chỉ thị, 01 thông báo; Hội đồng nhân dân và Ủy ban nhân dân Thành phố đã ban hành khoảng 16 công văn, 03 kế hoạch, 02 chỉ thị, 01 nghị quyết, 01 quyết định, thư kêu gọi,... phòng, chống đại dịch (chưa tính số văn bản của Mặt trận Tổ quốc Việt Nam và các tổ chức chính trị - xã hội).

(8) Hồ Chí Minh, *Toàn tập*, t.9, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2011, tr.177

(9) Hồ Chí Minh, *Toàn tập*, t.4, Sđd, tr.55

(10) Hoàng Lộc, *Bí thư Thành ủy Thành phố Hồ Chí Minh gặp gỡ các chuyên gia, nhà khoa học bàn cách chống dịch COVID-19*, <https://tuoitre.vn/> ngày 05/9/2021

(11) Báo Tuổi trẻ online, *Bí thư Nguyễn Văn Nên: “Thành phố Hồ Chí Minh sẽ mở cửa dần, không thể mãi giãn cách nghiêm ngặt”*, ngày 05/9/2021

(12) Small, S., & Blanc, J., “Mental Health During COVID-19: Tam Giao and Vietnam’s Response”, *Frontiers in Psychiatry*, 11(1507). doi:10.3389/fpsy.2020.589618, 2021

(13) Krause, N. Religion, Aging, and Health (1997), “Current Status and Future Prospects”, *J. Gerontol. B Psychol. Sci. Soc. Sci.* 52B, tr. 291, 293

(14) Jin, K.C. (2011), “Life Satisfaction among the Rural Elderly: With a Special Focus on the Impact of Religious Life”, *Korean J. Local Gov. Adm. Stud.* 25, tr.210.

(15) Hương Sơn, *Thành phố Hồ Chí Minh có khoảng hơn 2.200 trẻ em mồ côi vì dịch COVID-19*, <https://laodong.vn>, 2022

(16) Minh Anh, *Đại dịch COVID-19 làm cho việc thoát nghèo khó khăn hơn*, <https://dangcongsan.vn>, 2022

(17) Thảo Lê, *Mỗi tháng 1.000 cán bộ, công chức, viên chức Thành phố Hồ Chí Minh nghỉ việc*, <https://tuoitre.vn>, 2022

(18) Nguyễn Duy Phương, “Đại dịch COVID-19: Khoa học xã hội và Nhân văn giúp trả lời những câu hỏi gì?”, Tạp chí Tia sáng (ấn phẩm Báo Khoa học và Phát triển), số 7, ngày 05/4/2020, tr.12-14